

Gāyetü'l-İcâz fi'l-aḥâc ve'l-elgâz, Sül-lemü'l-hirâse fi 'ilmi'l-firâse, Bestü'l-fevâ'id fi hisâbi'l-kavâ'id, Nef'u'l-cedvâ fi'l-cem' beyne eḥâdisi'l-'advâ, İşrâ-ku'n-nefs fi'l-ḥamdelâti'l-ḥams, İdâ'e-tü bâḥ 'alâ "ve yes'elûneke 'ani'r-rûḥ", Menâmü'n-naşûḥ fi'l-kelâm 'alâ sûre-ti'n-Nûḥ, el-İftihâş 'alâ sûreti'l-İhlâs, Seyrû's-şarf fi sırri'l-harf, Bevâdirü'l-hulûm fi nevâdiri'l-ülûm, er-Red 'alâ Takıyyüddîn el-Aḥnâ'î (diğer eserleri için bk. Safedî, *A'yânü'l-'aşr*, II, 250-251).

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *A'yânü'l-'aşr* (nşr. Fuad Sezgin), Frankfurt 1410/1990, II, 248-251; a.mlf., *el-Vâfi*, XXII, 67-69; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, III, 107; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, Beyrut, ts. (Dârü'l-cil), III, 106-108; *Keşfü'z-zunûn*, I, 214, 245, 410, 485, 486, 987; Şevkānî, *el-Bedrü'l-ṭâli'*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 477; Brockelmann, *GAL*, II, 214; *Suppl.*, II, 213; *He-diyyetü'l-'ârifin*, I, 723; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1638-1639; İzzet Hasan, *Fihri'su maḥtû-ṭâti Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: eş-Şi'r*, Dimaşk 1384/1964, s. 347-348; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 38-39; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, s. 379; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 6; Ali Refîi, "İbn Düreyhim", *DMBİ*, III, 506-507.

MAHMUT KAYA

İBNÜ'L-EBBÂR

(ابن العبار)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Bekr b. Abdillâh b. Abdurrahmân b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kudâi (ö. 658/1260)

Hadis âlimi,
edip, şair, tarihçi ve kâtip.

Endülüs'e yerleşen Kudâa kabilesine mensup bir ailenin çocuğu olarak 595 yılı Rebîülâhîr ayında (Şubat 1199) Belensiye'de (Valencia) doğdu. Tahsil hayatına babasından Kur'an ve kıraat dersleri olarak başladı. Daha sonra Ebû Abdullah Muhammed es-Sarakustî, Ebû'l-Hattâb Ahmed el-Kaysî, Muhammed b. İbn Ebû Zâhir, Muhammed el-Ensârî, Ebû Abdullah Muhammed el-Bekrî, İbn Matrûh el-Kaysî ve Ebû'r-Rebî' Süleyman el-Kilâî gibi âlimlerden hadis, fıkıh, tarih, nahiv ve edebiyat okudu. Hocalarından onu en çok etkileyen Kilâî'dir. O dönemde yalnız Belensiye'nin değil bütün Endülüs'ün hadis ilmini ve ricâlini en iyi bilen kişilerinden biri sayılan Kilâî aynı zamanda hatip, iyi bir hattat ve edipti. İbnü'l-Ebbâr'a büyük emeği geçmiş, yirmi yıl boyunca dersleri-

ni takip eden bu sadık öğrencisini *et-Tekmile*'yi yazmaya yönlendirip onun kendi birikimlerinden ve elinin altındaki Endülüs ricâline dair kayıtlardan faydalanmasını sağlamıştır.

İbnü'l-Ebbâr, bilgi ve görgüsünü arttırmak için Endülüs'ün diğer ilim merkezlerini de dolaşıp belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra Belensiye'ye döndü (1225-1230 arası). O sırada Endülüs, 609'da (1212) kaybedilen İkâb Savaşı'nın ardından Muvahhidler'in zayıflaması üzerine hem içeride bir dağılma süreci yaşamakta, hem dışarıdan hızlı bir biçimde hristiyan işgaline mâruz kalmaktaydı. Çok geçmeden Belensiye de bu gelişmelerden nasibini aldı ve şehrin idaresini, Muvahhid hânedanındaki bölünmenin ardından Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Hafs el-Beyyâsî ele geçirdi. İbnü'l-Ebbâr, dönüşünden hemen sonra Beyyâsî tarafından kâtipliğe getirildi ve onun bu görevi Beyyâsî'nin yerine geçen oğlu Ebû Zeyd Abdurrahman döneminde de sürdü. Ancak o sıralarda Doğu Endülüs'te güçlenmeye başlayan İbn Merdenîş'in baskıları sonucunda Ebû Zeyd Abdurrahman Aragon Krallığı'na sığınmak zorunda kalınca beraberinde giden İbnü'l-Ebbâr, onun Aragon'da yaşamaya karar vermesi üzerine Belensiye'ye döndü ve bu defa da şehri ele geçirmiş olan Ebû Cemîl Zeyyân b. Merdenîş tarafından kâtip tayin edildi. Bu arada 633 (1235-36) yılında kısa bir süre Dâniye (Denia) kadılığı yaptı.

609'dan (1212) itibaren hızlanan hristiyan istilâ hareketi (reconquista), 636 (1238) yılında Belensiye'ye ulaşıp şehir Aragon kuvvetlerince kuşatma altına alınınca İbnü'l-Ebbâr, İbn Merdenîş tarafından bir heyetin başında Hafsî Sultanı I. Ebû Zekeriyâ Yahyâ'nın hükümrânlığını tanıdıklarını bildirmek ve yardımını sağlamak maksadıyla Tunus'a gönderildi. Onun, Hafsî sarayında yardım talebini dile getirirken okuduğu "Sîniyye" adıyla bilinen meşhur kasidesi dinleyenleri derin bir şekilde etkiledi ve heyetin amacına ulaşmasını kolaylaştırdı. Bu kaside uzun süre edebî mahfillerde gündemde kalmış ve gerek şiir tekniği gerekse muhteva açısından ele alınarak değerlendirilmiştir. Ancak Ebû Zekeriyâ, Belensiye'ye yardım gönderdiyse de bu yardım yerine ulaşmadı ve 17 Safer 636'da (29 Eylül 1238) İbn Merdenîş şehri İspanyollar'a teslim etmek zorunda kaldı; teslim şartlarını içeren antlaşma metni İbnü'l-Ebbâr tarafından hazırlandı.

Bunun üzerine Belensiye'den ayrılan İbnü'l-Ebbâr, önce İbn Merdenîş'le birlikte Dâniye'ye geçtiyse de daha sonra mevcut şartlarda Endülüs'te kalmanın anlamsızlığını görerek birçok aydın gibi Tunus'a gitti ve oraya varır varmaz Sultan Ebû Zekeriyâ tarafından alâmet kâtipliğine (Osmanlılar'daki tuğrakeşlik) tayin edildiyse de daha sonra sultanın bu makam için başka birini tercih etmesi üzerine Dîvân-ı İnşâ kâtipliğinde görevlendirildi. Bu tayin dolayısıyla duyduğu öfkeyi gizleyemeyince evinde göz hapsine alındı. Daha sonra yakınlık kurduğu veliaht Muhammed el-Müstansır'ın araya girmesi ve *İ'tâbü'l-küttâb* adlı eserini sultana takdim etmesi sonucunda affa uğradı ve eski görevine iade edildi. Ebû Zekeriyâ Yahyâ'nın 647'de (1249) vefatı üzerine yerine geçen oğlu Muhammed el-Müstansır'ın çoğunluğunu Endülüslü edip, şair ve âlimlerden oluşan sohbet meclisinde İbnü'l-Ebbâr da bulunuyordu. Fakat onun bu konumu uzun sürmedi ve gerek kendi hataları gerekse aleyhinde çıkarılan dedikodular neticesinde Bicâye'ye (Bougie) sürüldü. Orada *el-Hulle*, *et-Tekmile* gibi eserlerini tamamlayan İbnü'l-Ebbâr bu arada Müstansır'ın rızasını kazanarak tekrar Tunus'a döndü. Ancak kısa bir süre sonra bir rivayete göre şiirleri arasında sultanı kötüleyen bir beytin, diğer bir rivayete göre ise tarihe dair bir eserinde aynı mahiyetteki bilgilerin dikkat çekmesi üzerine 21 Muharrem 658'de (7 Ocak 1260) idam edildi ve cesedi ele geçirilebilen kitaplarıyla birlikte yakıldı.

İbnü'l-Ebbâr, Endülüs'ün yetiştirdiği en büyük şahsiyetlerden biri olup sonraki dönemlerde birçok âlim tarafından övgüyle anılmıştır; bugün de üzerinde en fazla çalışma yapılan Endülüslü âlimler arasında yer alır. Kaynaklarda ona ait hadis, edebiyat ve tarih alanlarında kaleme alınmış otuz dokuz eserin ismi geçmektedir. Bunlardan hadise dair olanlar günümüze ulaşmadığı için hadisçiliğini değerlendirmek mümkün değildir. Mevcut eserleri ise onun iyi bir edip ve şair, özellikle de dikkatli bir tarihçi olduğunu göstermektedir.

Eserleri. 1. *el-Mu'cem fi aşḥâbi'l-Kâdî'l-İmâm Ebî 'Alî eş-Şadeffî*. Müellifin hocası Ebû Ali es-Sadeffî'nin hocaları, âlim arkadaşları ve öğrencileri hakkında yazılmış bir biyografi kitabıdır. Mağrib tarzı alfabetik sıra esas alınmak suretiyle 315 kişinin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi verir. Eser ilk defa Francisco Codera tarafından

Bibliotheca Arabico-Hispana serisinin IV. cildi olarak neşredilmiş (Madrid 1885-1886) ve bu neşrin Mektebetü'l-müsennâ tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır (Bağdad 1966). Kitabı daha sonra da Dârü'l-kâtibi'l-Arabî müessesesi (Kahire 1967) ve İbrâhim el-Ebyârî (Beyrut-Kahire 1402/1982) yayımlamıştır. 2. *et-Tekmilê li-Kitâbi's-Şıla*. Kaynaklarda İbn Beşkûvâl'in *eş-Şıla'sının* zeyli olarak tanıtılan eser, 2188 Endülüslü ilim ve edebiyat adamının biyografisini içermektedir. Mağrib usulü alfabetik sırayla düzenlenmekle beraber zaman zaman bu sıraya uyulmamıştır. Telif tarihi büyük bir ihtimalle *el-Mu'cem*'den önce olan kitapta verilen bilgiler genellikle kişilerin doğum ve ölüm tarihleri, beldeleri, hocalarının veya talebelerinin isimleriyle sınırlıdır. Eser ilk önce Escorial Library'deki yazmalar (nr. 1675, 1678) esas alınarak Codera tarafından yukarıda adı geçen serinin V-VI. ciltleri olarak neşredilmiştir (Madrid 1889). Ancak bu neşirde "cîm"den önce, "mîm"den sonra ve "ayn" ile "lâm" arasında yer alan bazı kısımlar eksiktir. Bu eksikliklerin bir bölümü, daha sonra Cezayir'de el-Mektebetü'l-vataniyye'deki nüshadan (nr. 1735) faydalanılarak M. Alarcon ve Angel Gonzales Palencia tarafından tamamlanmıştır ("Apendice a la edición de Codera de la Técmila de Aben al-Abbâr", *Miscelanea de Estudios y Textos Arabes* [Madrid 1915], s. 147-690). Diğer eksiklikleri ise Fas'ta buldukları bir el yazmasından istifadeyle Alfred Bel ve Muhammed Ben Şeneb tamamlamışlardır (*Técmilat as-Sıla. Texte arabe, d'après un ms. de Fez. Tome 1 complétant les deux volumes édités par Codera, Cezayir 1920*). Yine Muhammed Ben Şeneb eserin mukaddime kısmını bu-larak Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiştir ("L'introduction d'Ibn al-Abbâr à sa Técmila", *RAfr.*, LIX [1918], s. 296-297, 306-335). Daha sonra İzzet el-Attâr el-Hüseynî'nin düzeltmeleriyle Mektebetü'l-müsennâ tarafından iki cilt halinde yayımlanan (Kahire 1955) eserdeki kadın müelliflere ait biyografileri de M. Mustafa Behcet müstak olarak neşretmiştir ("A'lâmü nisâ'i'l-Endelüs", *el-Mevrid*, XIX/1 [Bağdad 1990], s. 100-124). 3. *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*. I. (VII.) yüzyıldan VII. (XIII.) yüzyıla kadar hükümdar, vezir, kâtip ve âlim gibi önemli şahsiyetlerden şiirle meşgul olmuş 217 kişinin biyografisini ve şiirlerinden örnekleri içerir; ihtiva ettiği şiirler kadar verdiği Mağrib ve Endülüs tarihiyle, hatta Doğu İslâm dünyasıyla il-

gili bilgiler bakımından da temel bir kaynaktır. Mukaddime dışında metinde seciden uzak, düzgün ve sade bir üslûp kullanılmıştır. Eserin önemine ilk defa Reinhart Dozy dikkat çekmiş ve ondan bazı kişilerin hal tercümelerini neşretmiştir (*Notices sur quelques manuscrits arabes*, Leyde 1847-1851; *Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne pendant le moyen âge*, Paris-Leyde 1881, I, Ek-X, XX, XXIV; II, Ek-II, IX). Marcus Müller (*Beiträge zur Geschichte der Westlichen Araber*, München 1866-1878) ve Lübnan asıllı rahip Michael Casiri de *Bibliotheca Arabico-Hispana Escorialensis* serisinin II. cildi olarak (Madrid 1770) yine kısmî neşirler gerçekleştirmişlerdir. Kitabın tamamı önce Abdullah Enîs et-Tabbâ' (Beyrut 1962), ardından Hüseyin Münis (I-II, Kahire 1963-64) tarafından yayımlanmıştır. 4. *İ'tâbü'l-küttâb*. Müellif bu eseri, kendisini kâtiplik görevinden azleden Hafsî Sultanı Ebû Zekeriyâ'nın affına mazhar olmak amacıyla yazmış ve bunun için çalışmasında, özellikle gerek Doğu gerekse Batı İslâm dünyasında hükümdarlar tarafından azledilip daha sonra başıslanan yetmiş beş kâtipin hayat hikâyesine yer vermiştir. Kitabın en önemli taraflarından biri, kâtiplerin biyografilerinin yanı sıra dönemlerindeki siyasî hayat, medeniyet ve kurumlar hakkında bilgi aktarmış olmasıdır (nşr. Sâlih el-Eşter, Dimaşk 1961). 5. *Tuḥfetü'l-kâdim*. V-VI. (XI-XII.) yüzyıllarda yaşamış 100 erkek ve dört kadın şairin hal tercümeleriyle seçme şiirlerinden meydana gelmiştir. Telifinden iki asır sonra İbrâhim b. Muhammed el-Billîkî tarafından *el-Mukteḍab min Kitâbi Tuḥfetü'l-kâdim* adı altında ihtisar edilmişse de nesir kısımları büyük ölçüde çıkarılmıştır. Bu muhtasarı A. Bustanî (*Mecelletü'l-Meş-rık*, XLI/3 [Beyrut 1947], s. 351-400; XLI/4 [1947], s. 543-585) ve İbrâhim el-Ebyârî (Kahire 1957), eserin aslını da metni yeniden tesis ederek notlarla birlikte İhsan Abbas (Beyrut 1986) yayımlamıştır. 6. *Dü-rerü's-simṭ fi ahbâri's-sibṭ*. Müellif bu eserinde, Ehl-i beyt'e yapılan haksızlıkları ve bu haksızlıklar karşısında vicdanında oluşan Ehl-i beyt muhabbetini işlemiştir. Kitabı ilim âleminde ilk defa Ameur Ghedira tanıtmış ("Un traité inédit d'Ibn al-Abbâr à tendance chiite", *Al-Andalus*, XXII [Madrid 1957], s. 31-54), yayımını da Abdüsselâm el-Herrâs ile Saïd A'râb (Titvân 1972) ve İzzeddin Ömer Mûsâ (Beyrut 1407/1987) gerçekleştirmiştir. Bazı muahhar tarihçiler, bu kitaptaki fikirlerinden

hareketle İbnü'l-Ebbâr'ın Şîi olduğunu iddia etmişlerse de bu doğru değildir. Kendisi, diğer eserlerinde yer yer Sünniliğiyle övündüğü gibi bu eserini de Ehl-i sünnet kaynaklarından istifade ile hazırlamıştır (*Dü-rerü's-simṭ*, neşredenin girişi, s. 7-58). Ayrıca Şîilik isnadı, gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra muhalifleri tarafından onun aleyhine bir delil olarak kullanılmamıştır. Bununla beraber Ehl-i sünnet mensubu bazı âlimler, onun bu kitabında açıkladığı Hz. Ali hakkındaki kanaatini garipsemişler, bazı Şîi âlimleri de kendisini Şîa'nın ileri gelen simaları arasında göstermişlerdir (*A'yânü's-Şî'a*, IX, 384-386). Kitabın son neşrini yapan İzzeddin Ömer Mûsâ yazdığı mukaddime-de bu konuya geniş yer ayırmıştır. Onun tesbitlerine göre İbnü'l-Ebbâr'ın bu ifadeleri evlâd-ı resûle olan bağlılık ve sevgisinden kaynaklanmıştır. 7. *Müzâheratü's-sa'yi'l-cemîl ve muḥâzeratü'l-mer'a'l-vebîl*. Ebû'l-Alâ el-Maarri'nin *Mülka's-sebîl fi'l-va'z ve'z-zuhd*'üne nazîre olarak yazılan eser Selâhaddin el-Müneccid tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1963). 8. *Divân*. Müellifin Mağrib usulü alfabetik sırayla düzenlenmiş kasidelerini içeren eserin tek yazma nüshası (Rabat el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 4602) Abdüsselâm el-Herrâs tarafından yayımlanmıştır (Tunus 1985). Müellifin şiirdeki mertebesini ortaya koyan divan, aynı zamanda o dönemde Endülüs ve Kuzey Afrika'da meydana gelen gelişmelerle ilgili bilgileri vermesi açısından da önemlidir; kasidelerin büyük bir bölümü tarihî birer vesika niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Ebbâr, *Dü-rerü's-simṭ fi haberî's-sibṭ* (nşr. İzzeddin Ömer Mûsâ), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, s. 7-58; İbn Saïd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 309-312; Gubrîni, *Ünvânü'd-dirâye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1969, s. 309-313; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 336-339; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1951, II, 450-452; Safedî, *el-Vâfi*, III, 355-358; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1979, VI, 283-285; Makkarî, *Nefḥü't-ṭib*, bk. İndeks; a.mlf., *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr), Kahire 1358/1939, bk. İndeks; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 295; Brockelmann, *Gal*, I, 340-341; *Suppl.*, I, 580-581; Abdülazîz Abdülmecid, *İbnü'l-Ebbâr hayâtühü ve kütübüh*, Titvân 1954; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 233; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, X, 204; P. Boigues, *Los historiadores y geógrafos arabigo-españoles*, Amsterdam 1972, s. 409; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 142-143; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, II, 16-43; *A'yânü's-Şî'a*, IX, 384-386; İbn al-Abbâr, *politic i escriptor arab valencià* (1199-1260): *actes del Congrés Internacional "Ibn al-Abbar i el seu temps"*, Va-

lencia 1990; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *‘Uyûnû'l-mû'elîfât*, Halep 1413/1992, I, 187-188, 193-194; Sâlihîyye, *el-Mu'cemû's-şâmil*, I, 13-16; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 171-173; A. Ghedira, "Un traité inédit d'Ibn al-Abbâr à tendance chiïte", *Al-Andalus*, XXII, Madrid 1957, s. 31-54; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypt ...", *MIDEO*, VIII (1964-66), s. 308-309; Saïd el-A'râb, "İbnü'l-Ebbâr el-mu-haddîş", *Mecelletü Dâri'l-hadîşî'l-Haseniyye*, III, Rabat 1982, s. 35-52; Mohamed Meouak, "La Takmilla d'Ibn al-Abbâr", *Revue de l'occident musulman et de la Méditerranée*, sy. 40, Aix-en-Provence 1985, s. 143-146; a.mlf., "Las principales fuentes del I'tâb al-Kuttâb de Ibn Al-Abbâr", *Al-Qantara*, XVI, Madrid 1995, s. 449-457; Maria Jesús Viguera, "Los Fatimies de Ifriqiya en el-Kitâb al-Hulla de Ibn Al-Abbâr de Valencia", *Sharq al-Andalus*, sy. 2, Alicante 1985, s. 29-37; Victoria Aguilar, "Mujeres de la Takmilla de Ibn Al-Abbâr en un manuscrito de Rabat", *Estudios onomástico-biográficos de al-Andalus*, I, Madrid 1988, s. 413-418; Maria Luisa Avila, "el-Metodo historiográfico de Ibn al-Abbâr", a.e., s. 555-583; Carmen Romero, "Andalusies en el-I'tâb al-Kuttâb de Ibn Al-Abbâr", a.e., IV (1990), s. 147-158; Reşâd el-İmâm, "İbnü'l-Ebbâr ve 'aşruh", *Mecelletü dirâsât Endüsiyye*, sy. 2, Tunus 1989, s. 116-174; Jesús Zanón, "Formas de la transmisión del saber islâmico a través de la Takmilla de Ibn Al-Abbâr de Valencia", *Sharq al-Andalus*, sy. 9, Alicante 1992, s. 129-149; M. Ben Cheneb - [Ch. Pellat], "Ibn Al-Abbâr", *EP*² (ing.), III, 673; Abdülhüse-yin eş-Şehîdî, *DMT*, VI, 314-315.

MEHMET ÖZDEMİR

İBNÜ'L-ECDÂBÎ

(ابن الأجدابي)

Ebû İshâk İbrâhîm b. İsmâîl
b. Ahmed el-Levâtî et-Trablusî
(ö. 470/1077 [?])

Arap dili, aruz ve ensâb âlimi.

Trablus'ta doğdu. Berberî Levâte (Lüvâ-te) kabilesine mensuptur. Atalarının bölgedeki Ecdâbiye şehrinden olması sebebiyle İbnü'l-Ecdâbî künyesiyle tanınır. Trablus'tan hiç ayrılmadığı ve burada vefat ettiği kaydedilen İbnü'l-Ecdâbî'nin ölüm tarihi olarak 470 (1077) ve 650 (1252) gibi birbirinden çok farklı tarihler verilmektedir. Ancak 444-477 (1052-1084) yılları arasında Trablus kadılığı görevinde bulunan İbn Hânîş Abdullah b. Muhammed et-Trablusî ile görüştüğü dikkate alındığında 470 (1077) tarihinin daha isabetli olduğu söylenebilir (Ticânî, CLXXXV, 263). Arap dili, aruz ve ensâbın yanı sıra fıkıh, hadis, kelâm ve edebî ilimlerde de iyi yetişmiş bir âlim olan İbnü'l-Ecdâbî aynı zamanda tanınmış bir hattattır. Bazı Hafsî hükümdarlarının onun eserlerinin

müellif nüshalarını satın almak için bir-birleriyle yarıştıkları, hatta bu amaçla çeşitli ülkelere adam gönderdikleri bilinmektedir. Abdullah b. Ahmed et-Ticânî de onun eserlerinin müellif nüshalarını kütüphanesinde topladığını söyler (a.g.e., a.y.).

Eserleri. 1. Kifâyetü'l-mütehaflız ve nihâyetü'l-mütelaflız. Çeşitli konularda aynı anlama gelen kelimeler arasındaki mâna farklılıklarını gösteren kavram sözlüğü ve "fikhü'l-luga" mahiyetinde bir eserdir; büyük kısmını canlılara dair kelimeler oluşturur. Müellif önce insan, ardından deve ve atla ilgili kelimelere yer vermiş, bunları savaş, silâh, yırtıcı hayvanlar, kuşlar ve böceklerle dair kelimeler takip etmiştir. Daha sonra yeryüzü şekilleri, dağlar, binalar, insan toplulukları, rüzgârlar, bulutlar ve sularla devam eden eser bitkilere dair kelimelerle sona ermektedir. Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî ve Kemâleddin ed-Demîrî gibi âlimlerin esere çok önem verdikleri ondan yaptıkları alıntılardan anlaşılmaktadır. Muhtelif baskıları bulunan *Kifâyetü'l-mütehaflız*'ın (Kahire 1285, 1287, 1313, 1323/1905; Beyrut 1305) ilmî neşrini Abdürrezzâk el-Hilâlî (Bağdat 1986) ve Sâih Ali Hüseyin (Trablus, ts.) gerçekleştirmişti. Muhammed b. Tayyib el-Fâsî'nin esere yazdığı şerhi Ali Hüseyin el-Bevvâb yayınlamış (Riyad 1983), eser Muhibbûddin et-Taberî, İbn Câbir ve başkaları tarafından nazma çevrilmiştir (Hüseyin Nassâr, *el-Mu'cemû'l-'Arabî*, s. 213). **2. el-Ezmine ve'l-envâ'.** Zaman, astronomi ve meteoroloji bilgisi (envâ') konularına dair yazılan ilk eserlerdendir. Kitap bu konudaki bilgileri özlü olarak aktarması bakımından ilmî, şiir, darbimesel, secili söz vb. malzemeye yer vermesi açısından edebî, aynı alanla ilgili kelime ve terimleri açıklaması yönünden lisanî, ilimler tarihi ve Arap medeniyeti sahasında güvenilir bir kaynak olarak da tarihî bir değere sahiptir. Üç bölümden meydana gelen eserin ilk bölümünde zaman çeşitleri, yıl, ay ve gün hesapları; ikinci bölümde gezenler, güneş, ay ve yıldızlar; son bölümde ise mevsimler, burçlar ve aylar hakkında bilgi verilmiştir. Eserin ilmî neşri İzzet Hasan tarafından gerçekleştirilmiştir (Dimaşk 1964).

İbnü'l-Ecdâbî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *İhtisâru Nesebi Kureys* (Zübeyr b. Bekkâr'ın *Nesebü Kureys*'inin ihtisarı olmakla beraber İbnü'l-Ecdâbî'nin esere önemli ilâvelerde

bulunduğu kaydedilmektedir); *er-Red'alâ Teşkîfî'l-lisân ve telkîhî'l-cenân* (Ebû Hafs İbn Mekki es-Sıkkîlî'nin eserine red-diyedir); *Şerhu mâ âhiruhû yâ' müşeddede mine'l-esmâ' ve beyânü i'tilâl hâzihi'l-yâ'* (eserde sonunda yâ harfi bulunan isimler incelenmiştir); *el-'Arûz* (önemli bir eser olduğu belirtilmektedir); *Risâletü'l-havel* (edebî bir risâledir); *el-Muhtaşar fi 'ilmi'l-ensâb*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Ecdâbî, *el-Ezmine ve'l-envâ'* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1964, neşredenin girişi, s. 21-22; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdeba'*, I, 130; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhû'r-rûvât*, I, 193; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî (el-Cogrâfiyâ el-İslâmiyye içinde)*, nşr. Fuat Sezgin), Tunus 1958 → Frankfurt 1414/1994, CLXXXV, 262-264; Ahmed b. Hüseyin en-Nâib, *el-Menhelü'l-'azb fi târihi Tarablusü'l-garb*, İstanbul 1317, I, 104, 154-156; Brockelmann, *GAL*, I, 375; *Suppl.*, I, 541; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 620-622; Hüseyin Nassâr, *el-Mu'cemû'l-'Arabî neş'etühû ve ta'avvûruh*, Kahire 1968, s. 124, 129, 133, 213; a.mlf., "İbnü'l-Ecdâbî", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, fas. II, 132-134; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1979, I, 46-47; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 620-622; Ramazan Abdüttewvâb, "Kitâbân li'bni'l-Ecdâbî", *MMMA* (Kahire), XL/2 (1417/1996), s. 141-157; Ch. Pellat, "Ibn Al-Adâbî", *EP*² (ing.), III, 696; *Suppl.*, s. 380-381.

AHMET TURAN ARSLAN

İBNÜ'L-EFTAS

(ابن الأفتاس)

Eftasî emirlerine verilen isim
(bk. ABDULLAH b. EFTAS; EFTASÎLER;
MUHAMMED el-MUZAFFER).

İBNÜ'L-EHDEL

(ابن الأهـدل)

Ebû Muhammed Bedrüddîn Hüseyin
b. Abdîrrahmân b. Muhammed
el-Hüseynî el-Alevî
(ö. 855/1451)

Yemenli âlim.

Tahminen 779 (1377) yılında Yemen'in Kuhriye (Kuhziye) şehrinde doğdu. Güneybatı Arabistan'da yaşayan ve Ca'fer es-Sâdık'ın soyundan gelen bir aileye mensuptur. "Kutbü'l-Yemen" lakabıyla tanınan büyük dedelerinden Muhammed el-Ehdel'den dolayı İbnü'l-Ehdel olarak anılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra fıkıh okumaya başlayan İbnü'l-Ehdel, 795'te (1393) Mürâvega'ya gidip Ali b. Âdem ez-Zeylaî'nin fıkıh derslerine devam etti ve ondan çeşitli eserler okudu.